ואי כרבן גמליאל סבירא להו לימרו כרבן גמליאל לעולם כרבן גמליאל סבירא להו והא דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה כדתניא חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך (א) וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה מאי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה ומאי שנא הכא דקתני חייב מיתה איבעית אימא משום דאיכא אונס שינה ואיבע"א לאפוקי ממאן דאמר תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה: אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן דאמר ר' יוחנן איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית רבי יהושע בן לוי אומר תפלות באמצע תקנום במאי קא מפלגי אי בעית אימא קרא איבע"א סברא איבע"א סברא דר' יוחנן סבר גאולה מאורתא נמי הוי אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא ור' יהושע בן לוי סבר כיון דלא הויא אלא מצפרא לא הויא גאולה מעלייתא ואב"א קרא ושניהם מקרא אחד דרשו דכתיב [1]בשכבך ובקומך ר' יוחנן סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה אף שכיבה נמי ק"ש ואח"כ תפלה ר' יהושע בן לוי סבר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש סמוך למטתו אף שכיבה נמי ק"ש סמוך למטתו מתיב מר בריה דרבינא בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ואי אמרת בעי לסמוך הא לא קא סמך גאולה לתפלה דהא בעי למימר השכיבנו אמרי כיון דתקינו רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא דאי לא תימא הכי שחרית היכי מצי סמיך והא אמר רבי יוחנן בתחלה אומר [2]ה' שפתי תפתח ולבסוף הוא אומר [3]יהיו לרצון אמרי פי אלא התם כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא הכא נמי כיון דתקינו רבנן למימר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא: אמר רבי אלעזר א"ר אבינא כל האומר [4]תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא מאי טעמא אילימא משום דאתיא באל"ף בי"ת נימא [5]אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא אפין אלא משום דאית ביה [6]פותח את ידך נימא הלל הגדול דכתיב ביה [7]נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרתי אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב [8]נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי (א) חזר דוד וסמכן ברוח הקדש שנא' [9]סומך ה' לכל הנופלים: א"ר אלעזר בר אבינא גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל דאילו במיכאל כתי' [10]ויעף אלי אחד מן השרפים ואלו גבי גבריאל כתי' [11]והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף וגו' מאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא אמר ר' יוחנן אתיא אחד אחד כתיב הכא ויעף אלי אחד מן השרפים וכתי' התם [12]והנה מיכאל אחד (מן) השרים הראשונים בא לעזרני תנא מיכאל באחת גבריאל בשתים אליהו בארבע ומלאך המות בשמנה ובשעת המגפה באחת: א"ר יהושע בן לוי אע"פ שקרא אדם ק"ש בביהכ"נ מצוה לקרותו על מטתו אמר רבי יוסי מאי קרא [13]רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה אמר רב נחמן

אם

ואי כרבן גמליאל סבירא להו. דמשמע ליה בשכבך כל זמן שבני אדם שוכבים ויש בכלל הזה כל הלילה: **לימרו כר"ג.** עד עמוד השחר: **מן העבירה.** שמא יסמוך על שהות שיש לו כדתניא: **קימעא.** מעט: **משום אונס שינה.** התוקפתו לעבור על דברי חכמים הוחקקו להזהירו יותר: **ממאן דאמר.** לקמן בפ' תפלת השחר (דף כז:): **אמר מר קורא ק"ש.** של ערבית תחלה ואח"כ מתפלל: **מסייע ליה לר' יוחנן.** דאמר ערבית נמי ק"ש ואחר כך תפלה(ו) כדי שיסמוך גאולה לתפלה. ודלא כר' יהושע בן לוי דאמר תפלה ואחר כך ק"ש: **זה הסומך.** וכל שכן דשחרית דעיקר גאולת מצרים בשחרית הוה כדכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל (במדבר לג). וסמיכת גאולה לתפלה רמזה דוד בספר תהלים דכתיב ה' צורי וגואלי (תהלים יט) וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה (שם כ). ואמרי' בברכות ירושלמי (פ"א ה"א) מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך יצא המלך ומצאו שהפליג אף הוא הפליג אלא יהיה אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו: **באמצע תקנום.** בין שני ק"ש תקנו כל תפלות של יום דקא סבר תפלת ערבית קודמת לק"ש: **גאולה מאורתא לא הוי.** הילכך גאולה דאורתא לא חשיבא לאהדורי עלה סמיכת תפלה: **מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה.** דבשחרית כולהו מודו דבעי מסמך: **שלש פעמים.** כנגד שלש תפלות: **דאית ביה תרתי.** דאתי באל"ף בי"ת ויש בו שבח הכנת מזון לכל חי: **אפילו הכי.** אף על פי שהפסיק נו"ן מפני נפילה שבה ולא הבה לרמוז חזר ורמז סמיכת הנפילה תכף לה: **ויעף אלי.** בפריחה אחת ולא הרגיע בינתים: **מועף ביעף.** שתי פריחות: **באחת.** בפריחה אחת: **אמרו בלבבכם.** אמרו מה שכתוב על לבבכם (דברים ו): **על משכבכם.** שנאמר בשכבך (שם): **ודומו.** בשינה אחרי כן:

ואם

וקורא קריאת שמע ומתפלל. מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן קריאת שמע של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ערבית: **דאמר** רבי יוחנן איזהו בן העוה"ב וכו'. ואנו שאומרים יראו עינינו ופסוקים אחרים אחר השכיבנו. נראה הואיל ותקינו להו רבנן הוי כגאולה אריכתא דתקינו לומר זה שבתוך כך יתפלל חבירו גם הוא ולא ילך מבהכ"נ עד שיגמור כל אחד תפלתו. וגם יש באותם פסוקים י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות דשמנה עשרה ואגב שתקנו לומר אותם פסוקים תקנו לומר חתימה של יראו עינינו. והלכה כר' יוחנן דברייתא מסייע ליה וכן פסק ה"ג. ואם כן יש ליזהר שלא לספר בין גאולה דערבית לשמנה עשרה. ומיהו בסדר רב עמרם פי' מה שאנו אומרים קדיש בין גאולה לתפלת ערבית לאשמעינן דלא בעינן מסמך גאולה דערבית לתפלה משום דתפלת ערבית רשות. ולא נהירא [דאם כן] ר' יוחנן סבירא ליה תפלת ערבית חובה דפלוגתא היא (ז)דרב ור' יוחנן והלכה כר' יוחנן. ונכון להחמיר ולהזהר מלספר בינתים ואי תימא קשיא הלכתא אהלכתא דקיימא לן תפלת ערבית רשות והכא פסקינן כרבי יוחנן צריך לומר דאפילו מי סובר כרבי יוחנן כרב דאמר רשות היא מכל מקום מחייב לסמוך. אם כן גם לנו יש לסמוך:

הא

עין משפט
נר מצוה

יא א מיי' פ"ו מהלכות תפלה הלכה ז טור וש"ע או"ח סימן רלה סעיף ב:

יב ב מיי' פ"ו שם הלכה יח סמג עשין יט טור או"ח סימן רלה וטוש"ע או"ח סימן רלו סעיף ב:

יג ג מיי' פ"ב שם הלכה ט (סמג שם) טור וש"ע או"ח סי' קיא סעיף א':

יד ד מיי' (וסמג) שם טוש"ע או"ח סימן קכב סעיף ב:

טו ה מיי' פ"ז שם הלכה יב סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן לא סעיף ז [ורב אלפס פ' אין עומדין דף כג ע"א]:

טז ו מיי' שם הלכה ג טוש"ע או"ח סימן רלט סעיף א:

◆

תורה אור השלם

1. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: דברים ו ז
2. אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ: תהלים נא יז
3. יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: תהלים יט טו
4. תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: תהלים קמה א
5. אַשְׁרֵי תְמִימֵי דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת יְיָ: תהלים קיט א
6. פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: תהלים קמה טז
7. נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: תהלים קלו כה
8. נָפְלָה לֹא תוֹסִיף קוּם בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל נִטְּשָׁה עַל אַדְמָתָהּ אֵין מְקִימָהּ: עמוס ה ב
9. סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: תהלים קמה יד
10. וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה בְּמֶלְקַחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: ישעיהו ו ו
11. וְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר בַּתְּפִלָּה וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בֶחָזוֹן בַּתְּחִלָּה מֻעָף בִּיעָף נֹגֵעַ אֵלַי כְּעֵת מִנְחַת עָרֶב: דניאל ט כא
12. וְשַׂר מַלְכוּת פָּרַס עֹמֵד לְנֶגְדִּי עֶשְׂרִים וְאֶחָד יוֹם וְהִנֵּה מִיכָאֵל אַחַד הַשָּׂרִים הָרִאשֹׁנִים בָּא לְעָזְרֵנִי וַאֲנִי נוֹתַרְתִּי שָׁם אֵצֶל מַלְכֵי פָרָס: דניאל י יג
13. רִגְזוּ וְאַל תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם עַל מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה: תהלים ד ה

מסורת הש"ס

א) עירובין כא:, ב) [לקמן ט: שבת ט: יומא פז:], ג) לקמן דף ט., ד) [יבמות לט: קדושין לט: ב"ב ח: ע"ש. ע"ז לו: סנהדרין ל. שבועות כב: ע"ש בתוס' זבחים ב. ו: מנחות יג: עג: חולין קיח: תמורה ל:], ה) לקמן יא., ו) לקמן ט ב וע' רש"י שם ד"ה כיון, ז) [כעי' והגר"א אלפס לפי גר אבינא וכוה נכון מאמר הסמוך ולי"ל שם וליר אלעזר], ח) ג"א אלפי"ג, ט) פסחים קיח., י) [צ"ל רב אסי או רב יוסף], כ) ערכין ד' ג. ד"ה ולעביד, ל) [לקמן ט ג כפי שנדפס שם בלר הגליון ועי"ש תוס' שם ד"ה והלכתא"].

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' חזר דוד וסמכה ברוח הקדש:

◆

גליון הש"ס

בגמ' וכל העובר על ד"ח. עירובין כ"א ע"ב ועי' רש"י סוטה ד ע"ב ד"ה נעקר ובתוס' שם: שם מאורתא נמי הוי. ע"ל ט ע"א: שם כיון דתקינו רבנן השכיבנו. עי' תשובת הרשב"א סימן נ"א: שם בכל יום ג"פ. בהרלב"ח ליקוט ג"פ וכן בטור ובדוקה סימן ס"ך איתא כל האומר תהלה לדוד בכל יום תוכפה לו: שם מפני שיש בה מפלתן. עי' תשובת הרשב"א סימן ת"ט: בהגהות מהר"ב אחר הסי"ד והלכתא. ועי"ע מגילה כ"ג ע"א תוס' ד"ה כיון:

◆

מוסף רש"י

סייג. גדר (סנהדרין לז. מו. נדה ג: אבות פ"ג מי"ג). **תפלת ערבית רשות.** מפני שהיא כנגד הקטר חלבים ואמורים שאין מעכבין כפרה (שבת ט:).

◆

רבינו חננאל

אמר ר' יהושע בן לוי אעפ"י וכו'. הא דאמר ר' יהושע בן לוי אעפ"י שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת מצוה לקרותה על מטתו, ואינו קורא אלא שמע והיה אם שמוע אבל לא פרשת ציצית.

◆

רב נסים גאון

ואיבעית אימא לאפוקי ממאן דאמר דתפלת ערבית רשות. מי הוא שאמר דתפלת ערבית רשות ר' יהושע הוא ואיתא בפרק תפלת השחר (דף כז:) אמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית רבן גמליאל אומר חובה ר' יהושע אומר רשות: